

УДК 911.3

Арбузова Ю.В.
здобувач,
Херсонський
політехнічний
коледж Одеського
національного
політехнічного
університету
e-mail:
aab_3981@mail.ru

Яковенко В.Д.
к.т.н.,
Херсонський
політехнічний
коледж Одеського
національного
політехнічного
університету
e-mail: vyak@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Ю.В. Арбузова, В.Д. Яковенко.
Перспективні напрямки розвитку зелено-
го туризму в Україні. У статті проведено
дослідження попиту на послуги зеленого
туризму в Україні, визначено основні вимоги
до створення конкурентоспроможного
туристичного продукту, напрямки
підвищення якості туристичних послуг.

Y.V. Arbuzova, V.D. Yakovenko.
Future directions of development of green
tourism in Ukraine. The article studied the
demand for green tourism in Ukraine, the
basic requirements for the establishment of a
competitive tourism product, directions to
improve the quality of tourist services.

Вступ. Україна, обравши своїм стратегічним курсом інтеграцію до структур Європейського Союзу, прийняла виклик часу щодо прискореного реформування різних сфер соціально-політичного і економічного життя країни, зокрема, сфери послуг туризму, трансформуючи її до стандартів Європейського Союзу. Світовий досвід прогресивного господарювання надає туризму перше місце серед інших галузей економіки за обсягами експорту товарів та послуг. За даними Всесвітньої туристичної організації, у понад 40 державах світу туризм став основним джерелом наповнення бюджету, а у 70 країнах – однією з трьох основних статей.

За останні десятиліття кількість туристів у світі неухильно зростала і досягла третини населення земної кулі. За прогнозами фахівців, XXI століття буде століттям туризму, і до цього потрібно відповідно готуватися. Сьогодні найбільш динамічно зростаючим сектором світового туристичного господарства є сфера сільського зеленого туризму [1].

Розвиток сільського зеленого туризму у Європі розпочався в середині XIX ст. Нині сільський туризм, придбав величезну популярність в Угорщині, Чехії, Великобританії та інших країнах, що об'єдналися під егідою Ради Європи в Центрально-Східноєвропейську Федерацію по розвитку сільського зеленого туризму. Європейський Союз вбачає в сільському туризмі основний важіль економічного підйому своїх сільських територій [2].

Для України сільський зелений туризм – нове поняття, хоча відпочинок на селі використовувався відомими українськими письменниками, художниками, артистами і політиками з давніх часів. Досить помітним цей вид туристи-

чного бізнесу став в ХХ столітті. Основними центрами розвитку зеленого туризму стали Прикарпаття і Крим. У 1997 р. в Києві був створений Союз підтримки сільського зеленого туризму в Україні, а нині розробляється спеціальна програма з розвитку цього виду туризму. Форвардами у розвитку даного виду туристичного бізнесу в Україні по праву є Львівська (Розточчя), Івано-Франківська (Косівський, Надвірнянський, Калуський, Рогатинський райони), Полтавська (Михайлівка, Диканька) і, звичайно ж, Республіка Крим (Алушта, Форос, Мухалатка, Коктебель, Партеніт, Рибальське, Межиріччя, Чорнопілля (Білогірський район), Олександрівка (Красногвардейських район), Лобанівка (Джанкойський район) та інші [2].

Сучасний досвід та наукові дослідження засвідчують, що прискорений розвиток сільського зеленого туризму може відіграти роль катализатора структурної перебудови економіки, забезпечити демографічну стабільність та розв'язання нагальних соціально-економічних проблем у сільській місцевості. Україні стратегічно важливо швидко подолати відставання у цій сфері і реалізувати наявний багатий туристичний потенціал шляхом проведення виваженої політики державного регулювання, зокрема і на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти сільського зеленого туризму висвітлені у працях відомих учених у галузях права, історії, туризмознавства, соціології, економіки й географії, зокрема: Ю. Алексєєва, В. Євдокименко, А. Корлоль, М. Лендела, В. Мікловди, М. Пітюлича та інших дослідників.[3]. Питання з підготовки фахівців і методичні рекомендації для господарів садіб розглянуті в працях В. Васильєва, П. Горішевський, Ю. Зінько. У працях Б. Л. Фіногеева і Н. Н. Гордецької наводяться пропозиції по саморозвитку та самоосвіти сільських жителів (господарів сільських будинків) у галузі сільського зеленого туризму. М. І. Рутінській і Ю. В. Зінько у своєму посібнику «Сільський туризм» розглядають організацію сільського зеленого туризму, особливості планування та методи аналізу управління сільського зеленого туризму в Україні [4].

Актуальність теми дослідження Необхідність статистичних досліджень та прогнозування на ринку туристичних послуг в зеленому туризмі є надзвичайно актуальним питанням і потребує ретельного вивчення. Сучасний туристичний бізнес не допускає довготривалих зволікань, а примхливі споживачі туристичних послуг вибирають те, що краще і дешевше вже зараз.

Матеріали дослідження. В умовах розбудови української держави туризм стає дійовим засобом формування ринкового механізму господарювання, надходження значних коштів до державного бюджету, однією з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини.

Стратегічна мета розвитку зеленого туризму в Україні полягає в створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного мак-

симально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини. Це стосується насамперед найбільш привабливих туристично-рекреаційних зон, де туризм посідає одне з чільних місць в розвитку економіки; це Автономна республіка Крим, Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ [5].

Розвиток зеленого туризму в нашій країні відбувається поки ще досить спонтанно. Однак Союз просування розвитку зеленого туризму, створений в Україні у 1996 році, проводить інформаційну роботу, і всіляко сприяє, і допомагає в просуванні зеленого туризму в Україні на ринок туристичних послуг.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні підтримується спеціальними програмами Міжнародного фонду «Відродження», фонду «Євразія», Європейської федерації сільського зеленого туризму «Єврожітс» та іншими. Але цього недостатньо, щоб сільський зелений туризм в країні відіграв роль каталізатора розвитку багатьох галузей економіки (сільське господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво тощо), став провідним чинником стабільного і динамічного збільшення надходжень до бюджету. Необхідно передусім здійснити законодавчо-нормативне врегулювання основ його функціонування. Нині тільки окремі аспекти діяльності сільського зеленого туризму регулюються [Законами України «Про туризм», «Про особисте селянське господарство», «Про підприємництво»](#). Разом з тим, прийнята 19 вересня 2007 р. Кабінетом Міністрів України Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, на жаль, не передбачає жодних заходів щодо розвитку сільського зеленого туризму [3].

У законодавстві України сільський зелений туризм розглядається як одна із послуг, що може надаватися в рамках господарської діяльності особистих селянських господарств. На нашу думку, вирішення комплексу організаційно-правових питань щодо розвитку сільського зеленого туризму необхідно розглядати через призму правового становища особистих селянських господарств, правовий режим землі та майна цих господарств, основних засад господарської діяльності особистих селянських господарств тощо [6]. На сьогодні в Україні основною перешкодою в розвитку сільського туризму є нерегульоване законодавство та немає нормативно-правової бази, на яку б опирався цей вид туризму. Основним законодавчим документом, який координує і регламентує роботу в цій сфері, є Закон України „Про особисте селянське господарство», у якому зазначено, що діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства (а сільський зелений туризм є структурним елементом останнього), не відноситься до підприємницької. Тут зазначено, що суб'єктом туристичної діяльності у сфері сільського та сільського зеленого туризму є фізичні особи (сільські господарі та члени їх родин),

які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання) туристів у власному житловому будинку сільського господаря.

У зв'язку з цим, з однієї сторони — не потрібно реєстрації чи якихось спеціальних документів для ведення цієї діяльності, з другої сторони — щоб визначити критерії, за допомогою яких можна б було відрізнити сільський туризм від інших видів діяльності, необхідно законодавчо закріпити ряд вимог до житла та до власника житла, який надає послуги із сільського туризму.

У сучасних умовах зелений туризм розвивається переважно в районах, що мають дві головні передумови: незайняте населення та приватний житловий сектор. Найбільш перспективними вважаються Карпатський регіон і Крим. Скільки всього в країні об'єктів зеленого туризму, не знає навіть Держкомстат, бо офіційно їх ніхто не рахує. За даними профільного союзу, їх приблизно 950, хоча потенційно приймати туристів можуть не менше 1 млн. будинків з 6 - 7 млн. домогосподарств у сільській місцевості.

На наш погляд, перешкодою у розвитку є і відсутність системи стимулювання зеленого туризму, зокрема, брак дешевих кредитів, які можуть бути використані на модернізацію туристичних об'єктів.

Крім того, відсутні базові стандарти та нормативи послуг, не узгоджена трактування сертифікації, ліцензування, оподаткування, прав і обов'язків тих, хто працює у сфері зеленого туризму. Більше того, в законодавстві досі не визначено, які саме види діяльності відносяться до зеленому туризму. Словом, галузь вже є, а чітких і прозорих правил гри для неї немає [7].

Сьогодні немає цілісного підходу, цілісної програми і взагалі єдиного бачення розвитку цієї сфери. Створення економічно ефективного і якісно привабливого туристичного продукту - одна з основних завдань підвищення конкурентоспроможності України та її регіонів. Крім чисто економічного ефекту, туризм забезпечує відновлення життєвих сил людини і раціональне використання ним свого вільного часу. Туризм, створюючи різноманітність вражень, контрастну зміну обстановки та видів діяльності, ефективно сприяє ослабленню нервового напруження. Велика роль туризму в розвитку особистості. Він сприяє підвищенню інтелектуального рівня подорожуючих у процесі їх участі в культурно-пізнавальних і навчальних культурних програмах [8].

Вивчаючи попит на ринку туристичних послуг в зеленому туризмі компанія «GFK Ukraine» провела дослідження, результати якого показали, що тільки 16% туристів падають перевагу сільському туризму у Криму, тоді як відпочинку у садибах Західної України надають перевагу 41% відпочиваючих. Основною причиною такого розподілу переваг служить низький рівень сервісу, що надається туристам кримськими садибами. Так, 31% опитаних висловили невдоволення інфраструктурою Криму, 25% - поганим сервісом, 17% від Криму відштовхують явно завищені ціни, 14% бентежить відсутність у садибах зручностей і 9% не представляє відпочинку без гарячої води. Крім того, тільки 35% кримських об'єктів організовують для туристів екскурсії по

півострову, і всього 34% готові годувати своїх постояльців стравами національної української кухні. Більшість садиб надають туристам тільки дах і їжу.

Незважаючи на це, відпочиваючим подобається ідея сільського туризму, і за наявності гідного сервісу і розвиненої інфраструктури перспективи українського сільського відпочинку є оптимістичними.

Важливим питанням подальшого розвитку сільського зеленого туризму фахівці вважають категоризацію зелених садиб. Ми згодні з ними, тому що клієнт повинен чітко знати, які саме послуги йому запропонують в той або іншій садибі, мати можливість обрати комфортність свого відпочинку в залежності від своїх матеріальних можливостей. В Польщі влада розробила стандарти відносно сільського туризму, а власники провели добровільну категоризацію садиб. Все це надає можливість оцінити якість послуг зелених садиб.

Скільки всього в Україні власників садиб, що надають послуги зеленого туризму, напевно не може сказати ніхто. За даними Держкомтуризму, таких сімей близько двох тисяч. У Спілці сприяння зеленому туризму називають іншу цифру, в два рази менше. Як би там не було, більшість з них - у Карпатах, оскільки це сама активна зона відпочинку. Лідер - Івано-Франківська область. Майже за вісім років у даному регіоні зайнялися сільським туризмом 319 сімей. Причому, не обов'язково сільські жителі: київські, донецькі, дніпропетровські підприємці все активніше включаються в цю сферу діяльності.

Категоризація приватних садиб забезпечує:

- прозорість пропозиції для клієнта;
- контроль якості туристичного продукту;
- різноманітність пропозиції туристичних послуг та різницю в вартості.

Система категоризації повинна використовуватись організаціями, які займаються рекламою садиб, і передбачає відповідність якості та ціни продукту (послуги). Такими організаціями можуть стати в області неприбуткові організації — Регіональний туристично-інформаційний центр та створені в районах туристично-інформаційні центри, які розроблятимуть та впроваджуватимуть процедури, що забезпечать підвищення якості туристичних послуг — сертифікацію сільських садиб, маркування та стандартизацію маршрутів, встановлення лайтбоксів (знаків якості), створення та підтримку систем онлайн бронювання.

Запровадження категоризації засобів розміщення (об'єктів, в яких регулярно або час від часу надають послуги розміщення для ночівлі) повинно стати черговим кроком стимулювання розвитку сільського зеленого туризму в сільській місцевості, а відтак додатковим надходженням коштів для жителів села, поліпшення ситуації з працевлаштуванням. Це, водночас, і стимул щодо збереження екологічно чистого довкілля, що виступатиме неабияким чинником для зростання туристичної активності у селах, зокрема, збільшення кількості зарубіжних споживачів сільських туристичних послуг в Україні, і запорука маркетингового успіху. А за великим рахунком — одна з передумов соціально-економічного розвитку села.

Розроблена система категоризації служить керівництвом для експертів з оцінки відповідності вимогам категоризації індивідуальних засобів розміщення на території області, що надають послуги проживання туристам.

У систему категоризації включено як вимоги до садиби і житлових кімнат (номерів), у яких проживатимуть туристи, приміщень загального користування, так і вимоги до умов проживання та якості надаваних послуг.

Підставою норм категоризації, які визначено в цій системі, є матеріальна база послуг, яка охоплює тільки частину елементів, що характеризують якість обслуговування в індивідуальному засобі розміщення.

Ознайомлення з типом і категорією закладу дозволяє уникати багатьох непорозумінь, що стосуються розбіжностей між сподіваннями клієнта та фактичним станом умов розміщення та надання задекларованих послуг.

На 1 січня 2012 року категоризацію пройшли 84 садиби з 16 областей України, в тому числі отримали сертифікат базового (самого низького) рівня – 46 садиб, першого - 10 садиб, другого - 17 садиб, третього (найвищого)- 11.

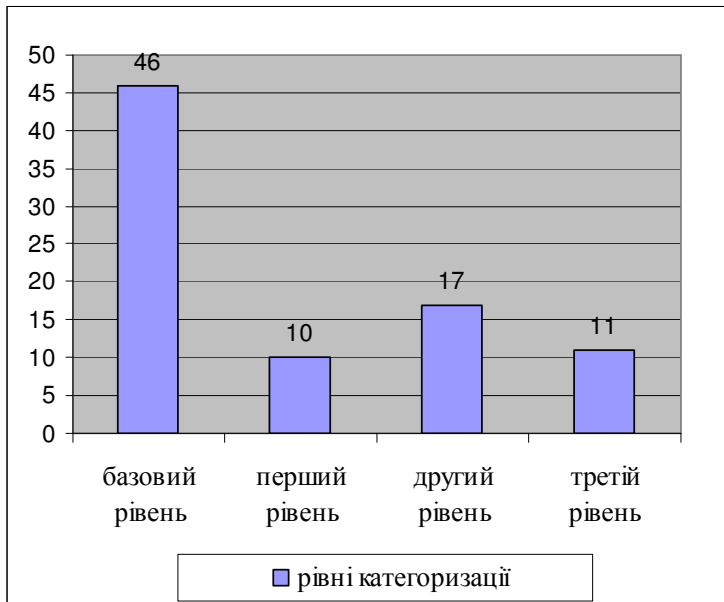

Рис. 1 Категоризація садиб на 1 січня 2012р.

Аналізуючи отримані дані можна зробити висновки, що стан матеріальної бази об'єктів відпочинку в зеленому туризмі потребує розвитку та державної підтримки. На нашу думку основними напрямками державної підтримки повинні бути: підготовка та навчання власників садиб; залучення їх до участі у конференціях та форумах; залучення інвесторів. Одним із пріоритетних напрямків, що сприятиме збільшенню попиту на послуги зеленого туризму є розроблення єдиних стандартів якості туристичного продукту.

На нашу думку вирішити задачу забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного ринку послуг в зеленому туризмі дозволить розрахунок інтегра-

льного показника якості туристичного продукту, який повинен містити оцінку за наступними показниками:

1. Привабливості регіону.
2. Рівень доходів населення.
3. Якість туристичних послуг (житло, транспортні послуги, харчування).
4. Асортимент послуг.
5. Вартості послуг.
6. Співвідношення «ціна-якість».
7. Показник маркетингової стратегії.

1. *Привабливість регіону.* Цей показник містить класифікацію регіонів за критеріями привабливості для зеленого туризму. При проведенні оцінки привабливості регіону доцільно врахувати домінуючі види діяльності, пам'ятники архітектури та заповідні об'єкти, об'єкти соціально-виробничої інфраструктури, розвиток матеріально-технічної бази, транспортної системи, інфраструктури дозвілля, міжнародне значення, екологічний стан.

Якщо розглядати Україну з точки зору привабливості регіонів зеленого туризму, можна виділити чотири зони привабливості:

До першої зони (володіє найвищою туристичною привабливістю) відноситься ПБК і м. Севастополь. Дана зона забезпечує більше 50% доходу в туристській сфері України головним чином за рахунок зовнішнього туризму, прийому туристів з Росії, Білорусії, Польщі.

Друга зона - Прикарпаття і Закарпаття забезпечує більше 30% доходу від туризму, структура доходів даної зони також у більшій частині забезпечується за рахунок зовнішнього туризму (прикордонні райони Закарпатської області).

Третя полоса - південь України, регіони володіють виходом до Чорного або Азовського моря, структура доходів в більшій частині представлена внутрішнім туризмом, головним чином завдяки тому, що відпочинок тут дешевше ніж у двох попередніх зонах.

Інші регіони України розташувалися в четвертій зоні, їх привабливість не велика, але кожен з регіонів має на своїй території рекреаційний та оздоровчий комплекс і порівнювати їх у своєму розвитку не можна, оскільки їх туристський потенціал і фактори визначають рівень конкурентоспроможності туристського регіону різні, вимагають більш детального і комплексного аналізу як регіону в цілому, так і кожного туристичного об'єкту зокрема [8].

2. *Рівень доходів населення.* Цей показник враховує розподіл потенційних споживачів туристичних послуг за віковими групами та середній рівень доходів населення по регіонам країни.

3. *Якість туристичних послуг.* Цей показник містить оцінку наступних характеристик: рівень якості, комфорт, престиж, економічність, безпечність, враження.

Важливим фактором при визначенні рівня якості є визначення рівня категоризації садиби, оцінка рівня послуг харчування, та якості сервісу. При оцінці якості сервісу враховується кваліфікаційна підготовка працівників, задіяних у процесі прийому та обслуговування, їх фахова майстерність, уміння та навички ефективної роботи.

4. *Асортимент послуг.* Цей показник містить кількісну та якісну оцінку розроблених історико-етнографічних маршрутів, можливості охоти, рибалки, прогулянки на конях, уроки гончарної майстерності, фольклорні фестивалі, народні гуляння, народні танцювальні вечори, карнавали, вечорниці, ворожіння тощо за безпосередньої участі туристів. На якісну оцінку важливий вплив має маркування та стандартизація маршрутів.

5. *Вартість послуг.* Цей показник містить вартість проживання та надання послуг гостинності в порівнянні з середньою ціною аналогічних послуг в регіоні, яка формується з позиції забезпечення справедливого співвідношення «ціна-якість» послуг.

6. *Співвідношення «ціна-якість».* При виборі відпочику потенційні споживачі оцінюють не тільки окремих показників якості та вартості послуг, а й проводять оцінку за співвідношенням «ціна-якість».

7. *Маркетингова стратегія.* Цей показник є одним із головних при формуванні пропозиції на ринку туристичних послуг, що дозволяє залучати туристів з різних регіонів та країн світу. Одним із пріоритетних та перспективних напрямків є Інтернет-маркетинг, а самим не дорогим видом туристичної Інтернет-реклами є розміщення інформації на спеціалізованих туристичних порталах.

За даними дослідження ринку, 59% туристів при виборі місця відпочинку використовують ресурси Інтернет, 35% довіряють порадам друзів, 30% порадам туроператорів, 18% телевізійній рекламі, 13% розкрученому «бренду» та 9% використовують інші джерела.

Перспективами подальших досліджень в рамках оцінки якості туристичного продукту на ринку туристичних послуг в зеленому туризмі при розрахунку інтегрального показника якості туристичного продукту є розгляд процесів, що відбуваються в динаміці, розробка динамічної моделі прогнозування конкурентоспроможності туристичного продукту з можливістю ретроспективного та перспективного аналізу показників, що відображають оцінку якості туристичних послуг в зеленому туризмі.

Висновки. Підводячи підсумки проведеного дослідження можна виділити основні напрямки діяльності, що сприятимуть підвищенню попиту на ринку туристичних послуг та покращенню якості туристичного продукту в сільському зеленому туризмі.

1. Розробка та впровадження регіональних проектів спрямованих на підвищення благоустрою сіл, реформування транспортної інфраструктури, відновлення роботи місцевих закладів культури, за рахунок додаткових надходжень до бюджетів місцевих органів влади.

2. Проведення політики регулювання розвитку сільського зеленого туризму на державному та регіональному рівнях.
3. Проведення форумів, конференцій, тематичних виставок з метою популяризації відпочинку в сільській місцевості.
4. Розробка нормативних актів, щодо стандартизації послуг у сфері сільського зеленого туризму, що відповідатимуть чинним стандартам європейського зразка.
5. Організація навчання майбутніх фахівців для ринку послуг сільського зеленого туризму та врегулювання чисельність їх набору у вищі навчальні заклади на основі державного замовлення за цільовими напрямками регіонів.
6. Створення системи державної статистики для проведення моніторингу регіональних та державних програм розвитку сільського зеленого туризму.

Література

1. Всесвітня туристична організація. – // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://www.world-tourism.org>
2. Грець О.П. Культура народів Причорномор'я. - 1998. - №3. - С.22-25. Экспертный подход к обоснованию перспектив развития сельского зеленого туризма на примере Большого Севастополя
3. Биркович В.І. Сільській зелений туризм-пріоритет розвитку туристичної галузі України – // Електронний ресурс - [Режим доступу] : http://tourlib.net/statti_ukr/byrkovych.htm
4. Чернява А.Л. Основные элементы подготовки специалистов в области организации сельского зеленого туризма в Украине – // Електронний ресурс - [Режим доступу] : http://tourlib.net/statti_tourism/chernyava.htm.
5. Устименко Л. М., Афанасьев І.Ю. - Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2005. – 320 с.: іл. Основні тенденції та перспективи розвитку вітчизняного туризму на рубежі ХХ-ХХІ століть – // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://buklib.net/books/28702/>
6. Правове регулювання сільського зеленого туризму в Україні – // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://www.palitra-buk.com.ua/show/news/id:77.html>
7. Котеннева О. Как превратить сельский дом в объект зеленого туризма. – // Електронний ресурс - [Режим доступу] : – // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://1k.com.ua/383/details/3/13>
8. Писаревский И.М., Петрова Н.Б. Предпосылки анализа уровня развития туристической сферы регионов Украины– // Електронний ресурс - [Режим доступу] : http://www.confcontact.com/2008dec/4_pisarev.php